

(НИН, 25.12.2008)

На фотографији: премијер Републике Српске у друштву два у одијела обучена мајмуна, а испод пише: „Додик пронашао партнере у Федерацији.” Ова фотомонтажа осванула је на насловној страници сарајевског њузмагазина „Дани”. Коментар сликом и ријечју угледног бошњачког периодика на компромис о уставним промјенама, попису становништва у дистрикту Брчко, који су само који дан раније у Оџаку постигла три национална лидера у БиХ, односно Додик са Тихићем (СДА) и Човићем (ХДЗ). Ко су и зашто мајмуни: Неупућене ће изненадити да је оваква увредљива алузија упућена на адресу не само хрватског него и бошњачког представника. Али, већ дуже вријеме се пословични анимозитет Башчаршије према Републици Српској неријетко испољава и као гњев према властитим националним представницима зато што су „неспособни да им дохакају”. Консензусом у Оџаку, који је похвалила међународна заједница, бошњачко-хрватски партнери су коначно прихватили српски захтјев да попис обухвати и националну компоненту, а о Брчком је само договорено да се договара. За Бошњаке кључно питање уставних промјена враћено је на компромис од прије неколико година, који је одмах у заједничком парламенту био миниран гласовима Силајџићевих посланика. Лидер Странке за БиХ, међутим, и овог пута се бескомпромисно залаже за „све или ништа” и, уз „Дане”, подржавају га и други сарајевски медији, а бошњачко бирачко тијело га је из тих разлога и послало у колективно Предсједништво БиХ. Мало је вјероватно да ће оштра критика, коју му је због поновљене опструкције ономад упутио високи представник Лајчак, пореметити ту унутарнационалну сагласност, као што је сасвим извјесно да ће и српска и хрватска страна то протумачити као још једно одбијање Бошњака да се Босна и Херцеговина конституише на равноправном споразуму три народа.

Прошлост као будућност: Међунационални антагонизми се тако настављају несмањеном енергијом, упркос тринаестогодишњим узалудним теоријским очекивањима „развоја грађанског друштва”, „уставног патриотизма”, „изградње државе”, „компромиса елита”. То је подстакло преостале фрустриране и маргинализоване „грађанисте” у Сарајеву да се окрену комунистичкој традицији „заједништва и суживота”, која је, након фазе братства-јединства, била промовисана као фактор интеграције у Социјалистичкој Републици БиХ. Али то није био, попут рецимо комшилука, слободно и спонтано настао облик повезивања и солидарности међу људима различитог етничког, вјерског идентитета, него из републичког врха октроисана формула за гушење тих идентитета. Била је то, крајем 60-их и током 70-их, изнуђена реакција руководства у Сарајеву (Дугоњић, Микулић, Поздерац итд.) на Кардељево и Бакарићево „федерирање федерације”, које је све републике претворило у безмало самосталне националне

државе. Вишенационална Босна и Херцеговина једина то није могла да буде, па се наша пред алтернативом: или да се и сама федерално подијели или да се унитаризује и централизује, како би опстала као цјеловита. Наднационално југословенство је било напуштено, а босанство као формула интеграције историјски компромитовано још са Калајем, па је идеолошки конструисани императив „суживота и заједништва народа” требало да послужи као јединствен паранационални идентитет. Босна и Херцеговина је тако заиста постала „Југославија у малом”. Концентрација и централизација свих ресурса, коју је тих петнаестак година спровео републички врх, заосталу Босну и Херцеговину цивилизацијски је препородила (1.000 школа, 1.000 км путева, гасификација, зимска олимпијада итд.) али је цијена плаћена на плану грађанских права, стваралачких слобода и демократије.

Босанци као Чеси и Словаци: Опсједнут страхом да ће национализам разорити републику, режим га је препознавао у новинским текстовима, на социолошким скуповима, у поезији и прози, на сеоским сијелима, у црквеним проповиједима, на свадбама и сахранама, у кафанским вицевама, те примјерно кажњавао. Десетине књижевника, научника, умјетника, новинара, свештеника побјегло је пред репресијом из „тамног вилајета” у неупоредиво либералније центре (Београд, Загреб, Кубљана). Зато у Сарајеву није морао да се чека пад Берлинског зида. Двије политичке афере (Агрокомерц и Неум) биле су довољне да се ригидни режим уруши и тек преживи до првих слободних избора, на којима, за разлику од осталих република, и без лустрација није могао да прође ниједан бивши високи политички функционер. Носталгија за тим режимом, колико год је сасвим разумљива, толико је и нереална као политичка алтернатива “грађаниста” разочараних пред чињеницом да Босанци и Херцеговци када год демократски бирају, хоће да буду, прије свега, Срби, Хрвати и Бошњаци, да живе у Републици Српској, Херцег-Босни и унитарној БиХ. Како је рекао Вацлав Хавел поводом разлаза Чеха и Словака, то није реакција на глобализацију, него на чињеницу да „национална заједница често мора да прође кроз фазу националне независности прије него што постане спремна да прихвати интеграцију”.

Централизација и унитаризација: Рјешење које форсирају Американци преко обједињавања полиције као преломног корака, наишло би, додуше, на одушевљење Бошњака, али и на жесток отпор не само све самоувјеренијих Срба него и све незадовољнијих Хрвата. Власт у Бањалуци одавно није била тако политички компактна, економски успјешна, популарна у националној бази. Истовремено, на Космету је у току међународно подржана сецесија, која босанске Србе неће оставити индиферентне према упадљивој аналогiji са Републиком Српском.

Хрвати, пак, први пут подијељени између два ХДЗ-а, изиграни избором свога националног представника у државни врх подршком бројнијих Бошњака, огорчени селидбом у Хрватску водећих представника интелектуалне елите због дискриминације у Сарајеву, препуштени сами себи од власти у матици – окупљају се пред одлучујућу битку за дефинитивно рјешење статуса у БиХ.

Територијализована компензација: Успостављање конфедерације са Херцег-Босном као трећим ентитетом представља хрватска иницијатива, која би сигурно добила српску стратешку подршку, али би наишла на веће супротстављање Бошњака. Чак и кад би муслиманско Сарајево, које се, под притиском оба комшилука и у паници због најављеног повлачења странаца, налази у политичкој дефанзиви, евентуално попустило, отворио би се проблем територијалних компензација за релативно најбројнији народ, који тренутно

контролише свега двадесетак посто државне територије. Ни то није све, јер Запад од почетка босанске кризе брине да Муслимани не остану сами те постану мостобран за продор исламског тероризма у Европу, и то је већ петнаест година главна препрека да се Босна и Херцеговина организује на најлогичнији начин – као нека врста уније три националне републике.

Експресни пријем у ЕУ: Већ је лансирана прогноза да ће се међународни протектор дана „Д” повући из БиХ касно увече, а већ сутрадан рано ујутро ова „држава” ће бити примљена у ЕУ. Заснована је на чињеници да међународна заједница већ двије године тражи излазну стратегију из БиХ, а и на стању на терену, које нити је стабилно, нити самоодрживо. Експресан пријем у Унију био би нека врста замјене за протекторат, стављање Босне и Херцеговине под индиректан надзор, прије свега, великих европских држава, које би наметањем одговарајућих вриједности, норми и стандарда, протоком времена од Босанаца и Херцеговаца направиле праве правцате Европејце, индиферентне према државним границама, те вјерским и националним разликама. Међутим, ни саме Европљане не краси тако широка индиферентност спрам вјерских, националних, државних и других идентитета, па је то постало препрека доношењу Европског устава и чвршћој интеграцији ЕУ. А и процедура пријема у ЕУ подразумијева потпуно обрнут редослијед потеза: да земље кандидати самостално, односно уз помоћ одговарајућих европских институција, остваре читав низ политичких, економских, правних, културних стандарда како би сазреле, те да се само придруже овом регионалном клубу. Напокон, ЕУ је удружење стабилних и демократских држава, а Босна и Херцеговина је дубоко подијељено друштво.

Повлачење ОХР-а: Насупрот гледиштима да странци треба да остану у БиХ све док на терену милом или силом не успоставе самоодрживу државу, постоје и она по којима је крајње вријеме да се препусти локалним снагама да међусобно пронађу модус вивенди унутар задатих међународно гарантованих и од сусједа признатих државних граница. Неоспорно је да су инострано оружаном присуство и неприкосновена политичка арбитража странаца обезбјеђивали мир и функционисање система, али и да нису ишли наруку развоју локалних преговарачких иницијатива и јачању одговорности домаћих актера, који су навикли да испостављају једностране захтјеве Вашингтону и Бриселу. То се наслоило на вјековну традицију да се о Босни увијек одлучивало у Истанбулу, Бечу, Москви, Београду, Загребу или другдје, али никада на лицу мјеста, међу босанским и херцеговачким Србима, Хрватима и Муслиманима, па је створило специфичну политичку културу, ограничену тек на субполитички микрониво комшилука, те неодговорности за било шта више од тога. Неизвјесно је, међутим, колико би сада нагло бацање три непливача у дубоку и хладну воду учинило да се они силом неприлике одрже на површини. Бошњаци су, чим је таква могућност најављена, почели да запомажу. Хрвати су препознали шансу да коначно легализују Херцег-Босну као „трећи ентитет”, а вјероватно ни Срби не би пропустили прилику да поврате неке од дејтонских надлежности које су одузете РС.

Обнова троугла: Проблем подијељене лојалности између завичајне и националне обале Дрине и Уне код босанскохерцеговачких Срба и Хрвата представља кључну препреку конституисања државности Босне и Херцеговине. Неуспјехом су завршили сви историјски покушаји да се тај проблем ријеша присилном интеграцијом у Прокрустову постељу „босанске нације”, „политичке нације”, „мелтинг пота”. Није то пошло за руком ни Бењамину Калају, ни Бранку Микулићу, ни Роберу Бадинтеру, па ни „високим

представницима”. Напротив, искуство показује да су центрипетални притисци увијек били контрапродуктивни, јер су као реакцију изазивали још снажније центрифугалне контрапритиске више од половине популације. Тзв. специјалне везе Босне и Херцеговине са Србијом и Хрватском, саставни дио Дејтонског споразума, представљају први покушај да се промијени терапија за хроничну босанску бољку. Потпуно отварање државних граница према источном и западном сусједству нуди да се Срби и Хрвати не само психолошки заштите од растуће бошњачке већине, која нескривено демонстрира хегемонистичке амбиције (залагање за укидање ентитета и кантона, увођење босанског умјесто бошњачког језика, проглашавање властитог као јединог темељног народа, залагање за унитаризацију и централизацију). Иако би такво рјешење водило релаксирању унутрашњих тензија два босанскохерцеговачка народа у односу на трећи и представљало субрегионални зачетак „Европе без граница”, Бошњаци се, разумљиво, томе одлучно противе. Босна и Херцеговина би изгубила класичне атрибуте државе прије него што их је и стекла, те, претворена у својеврсну фрее сноп зону. Бошњаци би остали на 22 процента босанскохерцеговачке територије, као нека врста аутономне покрајине унутар провизорних државних граница, преко којих би се практично шириле Србија и Хрватска.

Препуштање инерцији: Немоћна да од БиХ направи нормалну и народима прихватљиву државу, међународна заједница би могла у недоглед да одржава дејтонски статус љуо, који никоме не одговара, али су га барем својевремено парафирали национални лидери и гарантовали, како велике силе, тако и сусједи. Три колективна незадовољства – Бошњака (што је држава подијељена на два ентитета), Хрвата (што није признат и трећи ентитет) и Срба (што су изворне ентитетске надлежности редуковане) – која се узајамно блокирају у оквиру компликованог, спорог и скупог система одлучивања, како-тако функционишу уз помоћ дежурне арбитраже високог представника ЕУ. Колико год такво рјешење било лоше, не значи да остале алтернативе не би биле много горе, па и инострани и домаћи актери могу све препустити инерцији, очекујући да ће се ствари ријешити саме од себе, односно да ће се промијенити нешто у унутрашњој или међународној констелацији односа. Суочени са новим и већим политичким кризама и ратним жариштима у свијету, и САД и ЕУ постепено губе интерес за овај дио Балкана, задовољни да је Босна, ако ништа друго – мирна.